

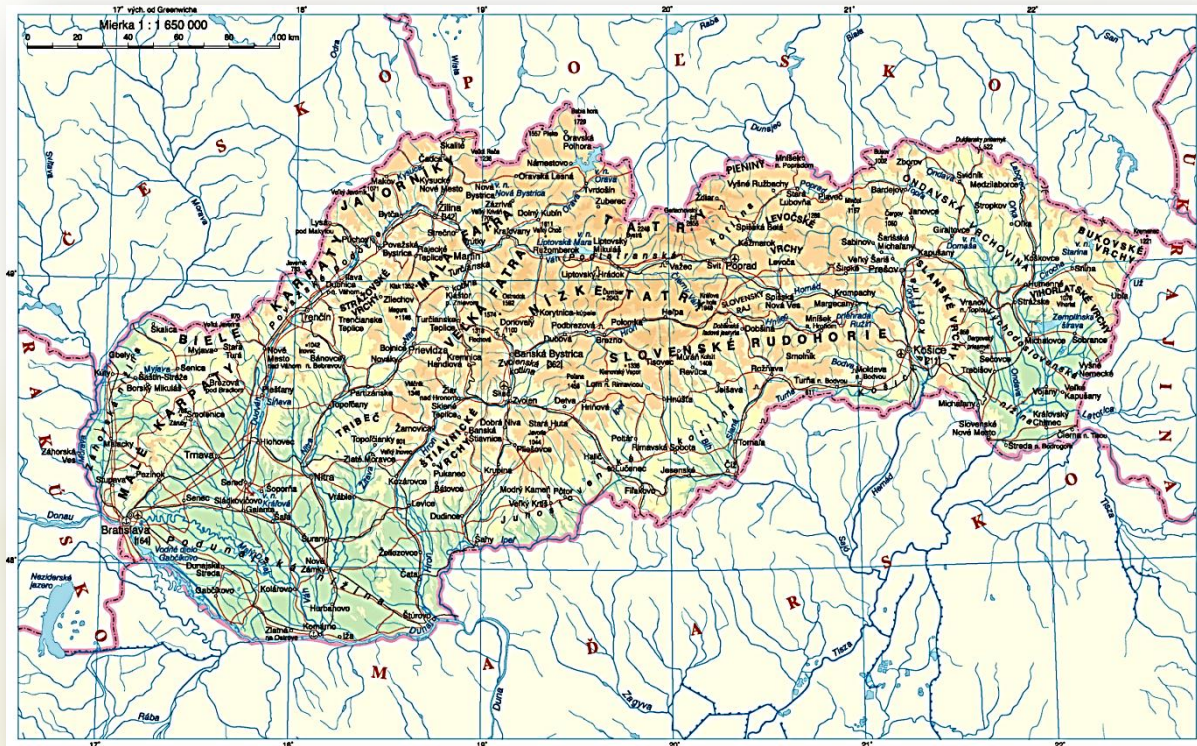
*Nepriateľ zvnútra

Bosoráctvo ako sociálny jav

Tatiana Bužeková
Katedra etnológie a muzeológie
Filozofická fakulta
Univerzita Komenského v Bratislave
dmtania@gmail.com

* Výskum

- * Ústna tradícia, vzťahujúca sa na magické predstavy a praktiky, najmä spojené s bosoráctvom (1997 -2009)

*Záhorie

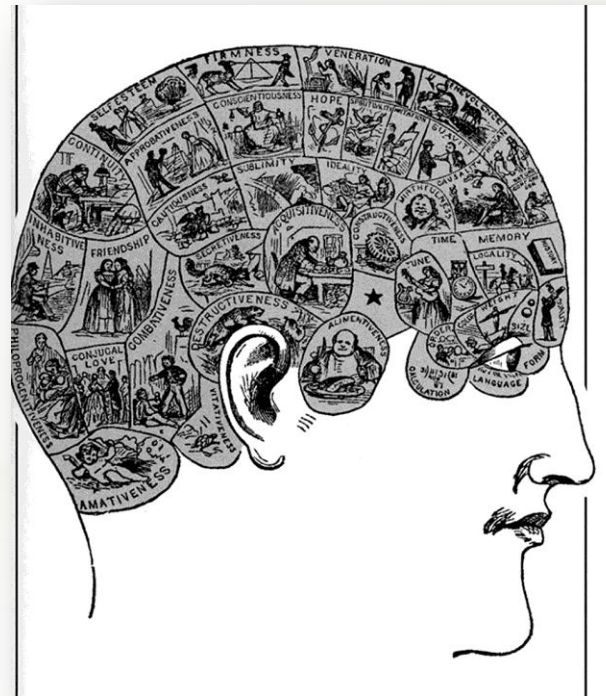

- *Kognitívne (intelektualistické) vysvetlenia
- *Sociálne (funkcionálne, procesuálne) vysvetlenia

***Antropologické skúmanie
bosoráctva**

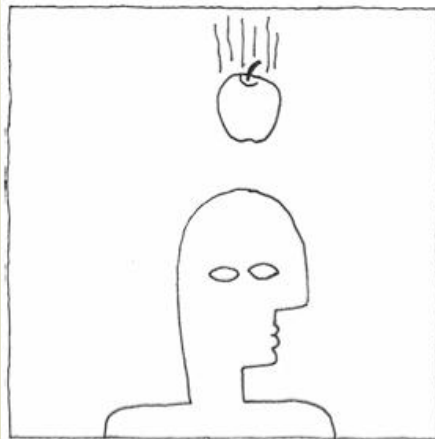
* Kognitívna antropológia

- * Vzťah medzi ľudským myslením a kultúrou: vzájomná podmienenosť
- * Ľudské myslenie je produktom evolučných procesov

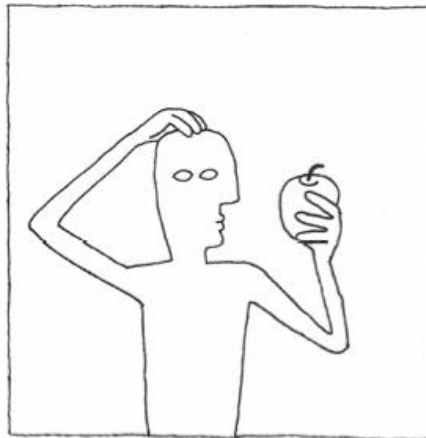

* Doménová špecifickosť ľudského myslenia

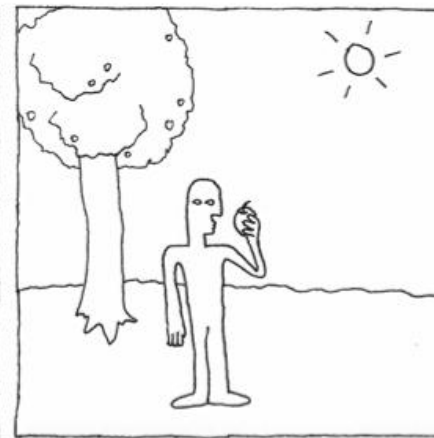
* Kognitívne schopnosti sú doménovo špecifické: spôsob uvažovania, mechanizmy osvojenia poznatkov a ich štruktúra sa líšia v závislosti od obsahu/druhu informácie

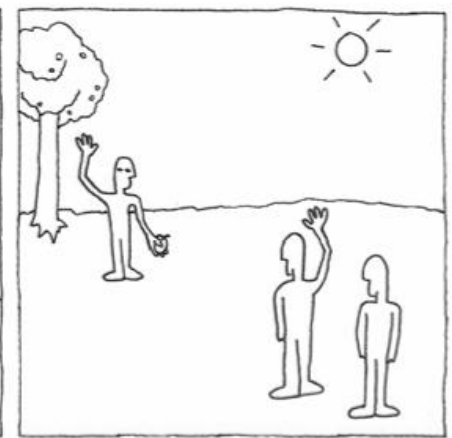
Naïve Physics

Body Awareness & Skills

Environment Awareness & Skills

Social Awareness & Skills

* Dan Sperber: Epidemiológia reprezentácií

* Vysvetlenie kultúry=
vysvetlenie distribúcie
kultúrnych reprezentácií v
danej populácii

Mentálne
reprezentácie

Predstavy,
postoje,
zámery

Verejné
reprezentácie

Znaky a
signály,
prejavy,
gestá,
obrazy

*Nejestvuje všeobecná teória („*grand theory*“) kultúrnej transmisie: každý kultúrny fenomén má byť vysvetlený partikulárnym spôsobom

*Ľudové/tradičné príbehy:
vysvetlenie nešťastia v
nadprirodzených termínoch

* Koncepty nadprirodzeného vysvetlenia nešťastných udalostí v slovenských poverových rozprávaniach

- * *Znamená*
- * *Urieknutie*
- * *Gniavenie*
- * *Kliatba*
- * *Porobenie*
- * *Bosoráctvo*

* Pascal Boyer:
*Religion explained. The evolutionary origins
of religious thought*
(2001)

- * Vysvetlenie nadprirodzených predstáv a náboženského správania treba hľadať v spôsobe, akým funguje ľudské myslenie
- * Pre predstavy o bosoráctve sú podstatné kognitívne systémy zodpovedné za sociálnu výmenu

* Koncepty nadprirodzeného škodenia v slovenských poverových rozprávaniach

Porobenie

- * Konkrétne vzťahy medzi susedmi: ľudia si chcú uškodiť v dôsledku susedských konfliktov
- * Použitie magických praktík

Bosoráctvo

- * Bosorky škodia nielen kvôli konfliktom, ale pretože sú zlé
- * Bosorky majú nadprirodzené vlastnosti a špecifickú pozíciu v komunite

* Čo sa stáva v dôsledku porobenia/bosoráctva?

* Choroba

* Smrt'

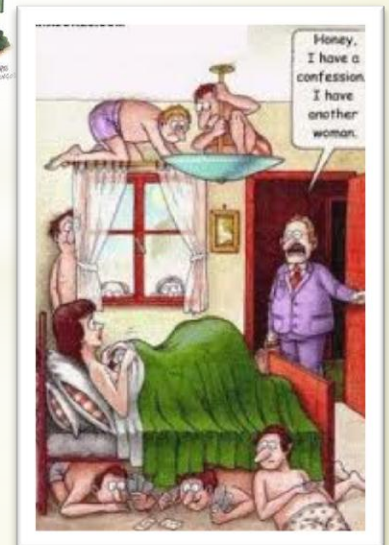

* Strata majetku

* Zničené vzťahy

* Gniavenie/posadnutie

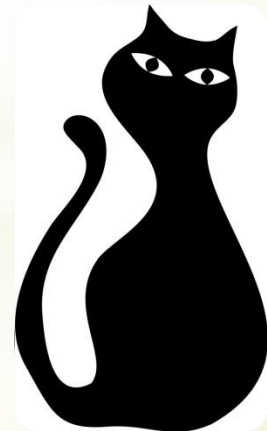
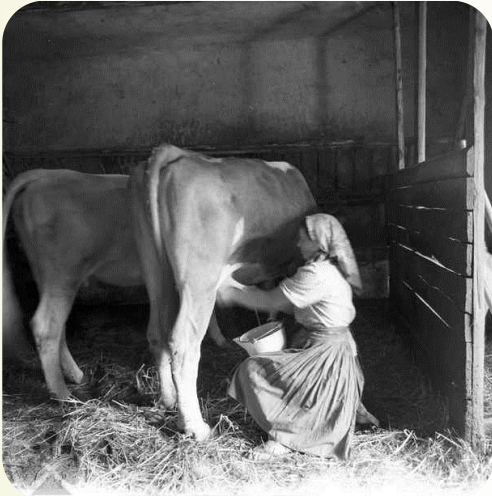

* Posadnutie / *Gniavenie*

- * Nepriateľ ovláda telo obete
- * Nepriateľ prichádza k obeti ako nadprirodzený zjav

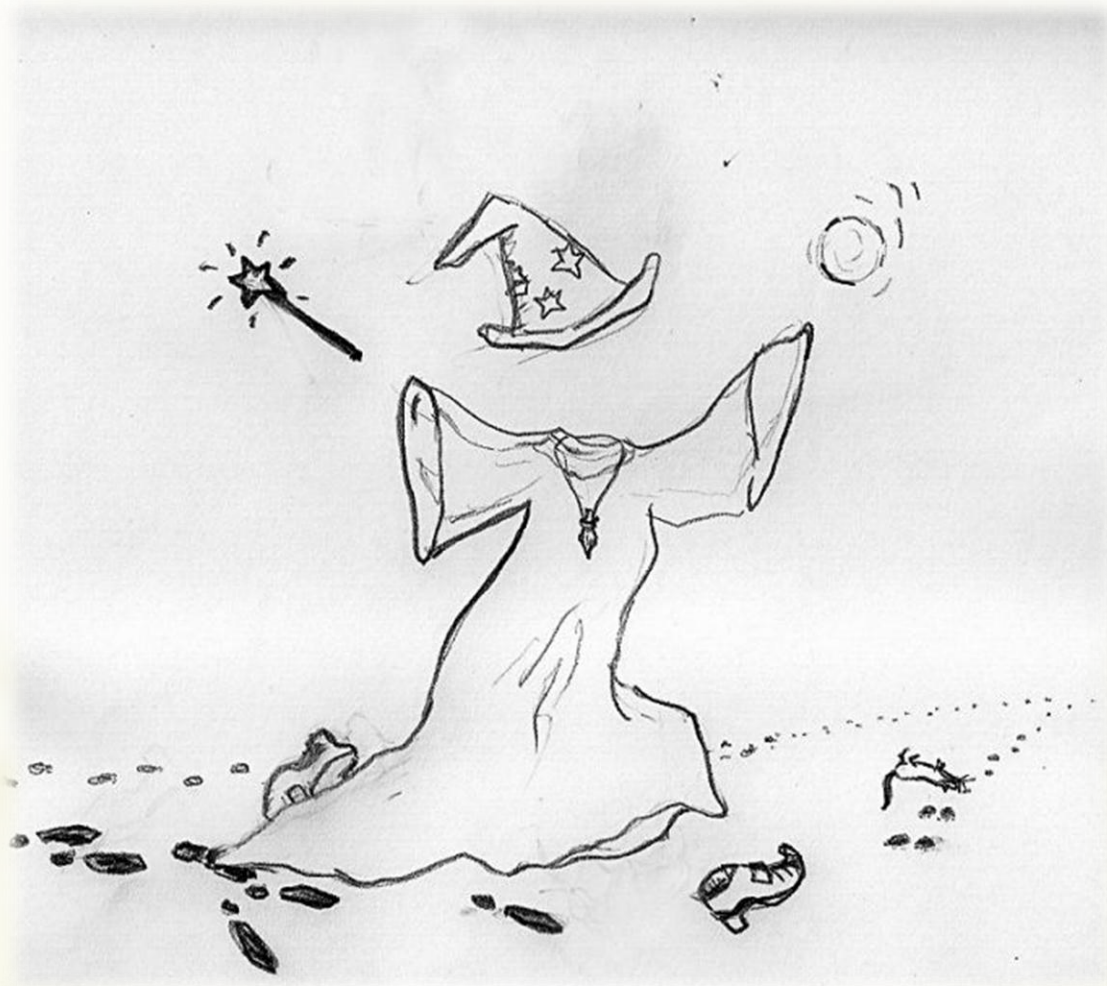
*Ujma na mlieku

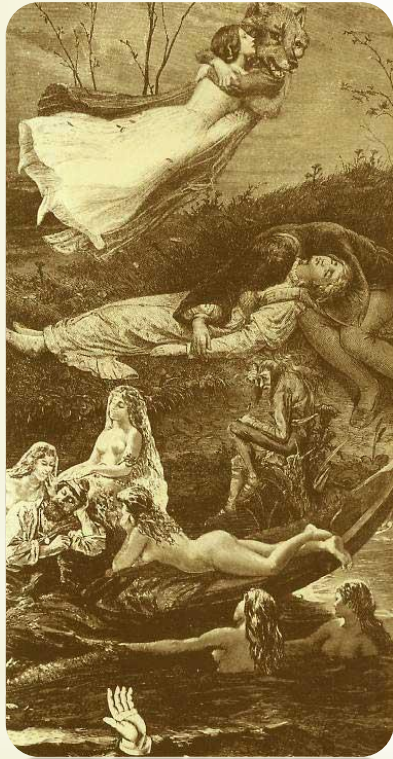

*Premeny

*Невидител'ност'

* Zlý duch / rarášek

- *Mysel', ktorá nadobúda poznatky, nie je prázdna nádoba, do ktorej skúsenosť a učenie „nalievajú“ vopred spracovanú informáciu. Organizuje informáciu z prostredia, aby pozorované a naučené malo zmysel.
- *Informácia o iných ľuďoch je dôležitá: komplexná sociálna interakcia bola charakteristická pre ľudský druh po tisíce rokov.

* Ľudové poznanie (*folk knowledge*)

- * Zdravie

- * Zdroje (majetok)

- * Reprodukcia (láska)

- * Nešťastie

 - * Môže sa vysvetľovať prirodzeným spôsobom

 - * Určité druhy nešťastia sa vysvetľujú s použitím nadprirodzených termínov

 - * Náhle nešťastie

 - * Opakované nešťastie

- *Pre ľudí nie sú dôležité racionálne/všeobecné vysvetlenia, ale *partikulárne* prípady, kedy sa narušujú ich aktivity.
- *Prečo sa mi to stalo? / Čo som len urobil/a ?
- *Prečo sa to stalo práve teraz?
- *Why did shit happen?

Vďaka mechanizmom zodpovedným za sociálne uvažovanie (*social reasoning*) nešťastie sa často vysvetľuje v nadprirodzených termínoch

*Shit happens. Why?

- *Taoism: Shit happens.
- *Buddhism: If shit happens, it is not a real shit.
- *Islam: If shit happens, it is the will of Allah.
- *Catholicism: If shit happens, you deserve it. But we love you anyway!
- *Judaism: Why does this shit always happen to us?
- *Calvinism: Shit happens because you don't work.
- *Hare Krishna: Shit happens, rama rama, ding ding.
- *Jehovah's Witnesses: >Knock< >Knock< Shit happens.
- *Rastafarianism: Let's smoke this shit!

* Sociálne uvažovanie

* Prečo sa to stalo?

* Kto?

* Prečo?

* Keď sa stalo niečo zlé,
niekto to urobil

* Urobil to, pretože:

* Závidí mi

* Chce môj majetok

* Nenávidí ma

* Je zlý/á

- * Ľudia disponujú špecifickými mentálnymi mechanizmami, ktoré majú do činenia so sociálnou interakciou.
 - * Špecifické mechanizmy pre rozpoznanie príbuzných ako samostatnej sociálnej skupiny
 - * Vieme, ako sa správať k členom vlastnej skupiny v protiklade k cudzincom
 - * Máme intuície, ktoré nám hovoria, či je človek dôveryhodný alebo nie je
 - * Máme inferenčné systémy, ktoré majú do činenia s podvádzaním a produkujú špecifické emócie, keď sa porušujú princípy sociálnej výmeny: *cheater-detection systém*
- * Chápanie kooperácie nielen ako racionálneho správania, ale aj ako produktu evolučných procesov vysvetľuje, prečo tieto dispozície nadobúdajú formu pocitov skôr než racionálne motivovaného správania.

* **Sociálna výmena**

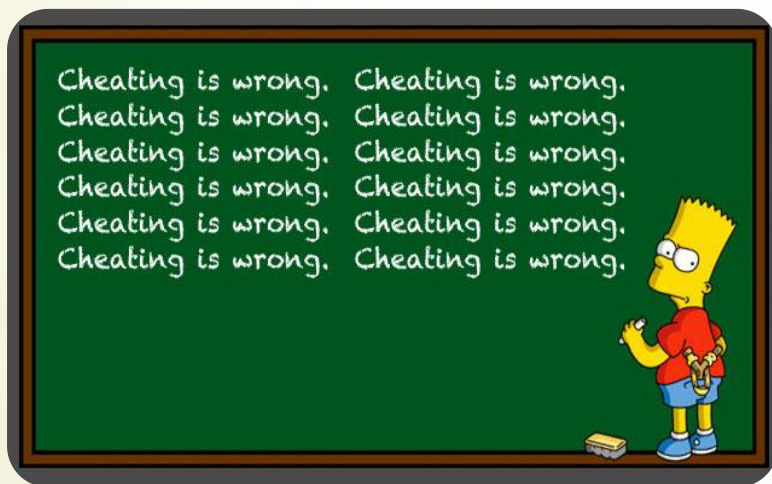
* Ľudia vždy opisujú
bosorky ako osoby,
ktoré sa snažia niečo
získať na úkor iných.

* Sociálna výmena

* Dôveryhodnosť

* Koalície

* Morálne uvažovanie a
emócie

* Bosorky sú
podvodníčky

- *Kto ma podvádza?/ kto mi škodí?
- *Prirodzený kandidát: sused

***Nájdi zodpovednú osobu!**

* Ako nájsť bosorku? (1):
Použi mágiu!

* Ako nájsť bosorku? (2): Nájdí odlišnosti!

- * Odlišnosti vo výzore/správaní
- * Odlišnosti v sociálnom statuse
 - * Alan MacFarlane
 - * Wolf Bleek
- * Mary Douglas: koncept *interstitial*
- * Evolučná perspektíva: *cheater detection system*

Klebety sú zvyčajným spôsobom šírenia predstáv o bosoráctve.

*Klebety o bosorkách:

- *Vymieňajú sa medzi členmi skupiny/komunity;
- *Sústredujú sa na ľudí, ktorí sa nachádzajú v blízkych sociálnych vzťahoch s klebetiacimi a disponujú väčšou/menšou mocou v porovnaní s nimi;
- *Využívajú sa k naplneniu osobných záujmov.

***Ako nájsť bosorku(3): Klebety**

- * Klebety patria k najzákladnejším ľudským aktivitám
 - * Oscar Wilde: „*There is only one thing in life worse than being talked about, and that is not being talked about*“.
- * Robin Dunbar: pôvod jazyka
- * Evolučná perspektíva
 - * Spôsob budovania koalícií

* Belgická čokoláda pre ľudskú myseľ

- * Klebety sú **sociálnym aj individuálnym javom**; obmedzujú konanie jednotlivca a určujú sankcie pre porušenie pravidiel
 - * “Formy klebetenia a ich pravidlá určujú správanie každého človeka, pretože na jednej strane vytvárajú tlak, aby sa pripojil ku klebeteniu, či už to chce alebo nechce, a na druhej strane pravidla klebetenia určujú, čo človek môže povedať, komu a čo môže povedať, a akým spôsobom to môže povedať”.
- * Klebety sú **známkou členstva**
 - * “Nejestvuje jednoduchší spôsob, ako dať cudzincovi pocítiť, že je cudzí, ako začať klebetiť v jeho prítomnosti“. Na druhej strane, ak sa niekto zo skupiny nepripája ku klebetám a ohováraniu, dáva tým najavo, že neakceptuje spoločenské vzťahy. Ohováranie je teda nielen *právom*, ale aj *povinnosťou*.
 - * “Čím exkluzívnejšia je skupina, tým viac sa v nej klebetí”.
- * Klebety sú **sociálnou zbraňou**
 - * “Klebety podporujú jednotu, morálku a hodnoty sociálnej skupiny”.
 - * “Boj ohovárania má svoje vlastné pravidlá, a beda tomu, kto tieto pravidlá poruší”.
- * **Max Gluckman: Klebety ako kultúrny fenomén**

- * Človek sa správa tak, aby prispel k **výhodám členov jeho vlastnej skupiny**, ale nie k výhodám tých, ktorí k nej nepatria.
 - * Toto konanie neznamená, že človek dostáva odmenu za pomoc.
 - * Človek očakáva podobné správanie od iných členov skupiny (a pravdaže, neočakáva takéto správanie od ne-členov).
- * Reprezentujeme správanie členov iných skupín ako **správanie celej skupiny**.
- * Reakcie voči správaniu členov inej skupiny sú namierené **voči celej skupine**, nie nutne voči špecifickej osobe.
- * Reprezentujeme sociálne skupiny ako „**veľkých činiteľov**“ („big agents“).
- * Pre ľudí je mimoriadne dôležitá **lojalita členov skupiny**.
- * Človek cíti túžbu **potrestať** tých, ktorí porušili pravidlá koalície
 - * Hnev sa zameriava aj na tých, ktorí nepotrestali previnilcov;
 - * Ľudia očakávajú od členov skupiny, aby demonštrovali svoju lojalitu

* **Koalície**

* Mladé a krásne alebo staré a škaredé?

"SOUL-KILLING WITCHES THAT DEFORM THE BODY."
Shak'

*Křížne cesty

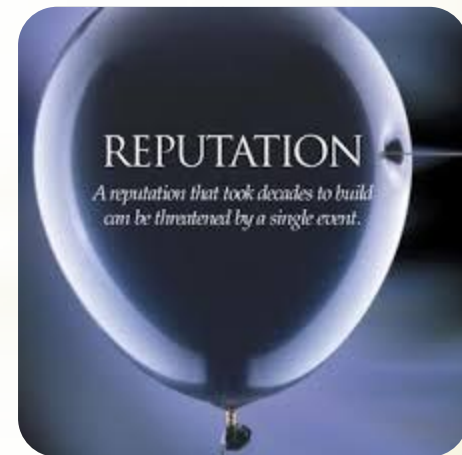

*Les
Fes

- * Keďže ženy čelili súpereniu vnútri skupín viac než muži a keďže ženská reputácia bola ohrozená klebetami viac než mužská, klebety sa stali pre ženy dôležitejšou stratégiou v porovnaní s mužmi.

*Prečo ženy?

*Bosorácka moc

* Esencializmus

- * Bosorky sa reprezentujú ako členky špecifickej skupiny
- * Esencializmus: ľudová teória, ktorá predpokladá, že členovia istej kategórie majú vlastnosti alebo atribúty (*esenciu*), ktorá určuje ich identitu
- * Kauzálny esencializmus: koncept „druhov“ alebo „prirodzených druhov“
 - * Druh je kategória, ktorá sa vníma ako vychádzajúca z prirodzených vlastností, objavená skôr ako umelo vytvorená.

* *Bohyne, vedmy a vedomkyne:*

- * Starý Hrozenkov
- * Žitkov
- * Zemianske Podhradie

* **Expertky**

***Ďakujem za pozornosť!**